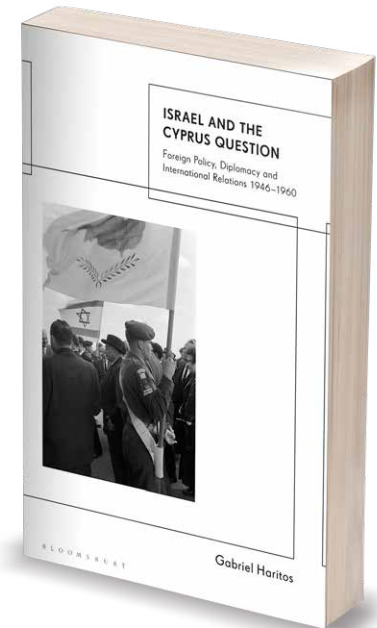

את קפריסין – האי שבו שלטה מאז 1878. הפרק השני דן בשנים 1946-1949, כאשר פעלו מחנות המעצר שהקימו הבריטים בקפריסין לצורך כליאת מעפילים והגבלת ההגירה היהודית לפלשתינה (א"י), וכיצד השפיע קיומם על דפוס היחסים בין היהודים ליוונים-קפריסאים. הפרק דן גם במשאל העם הלא-רשמי סביב סוגיית ה-Enosis (איחודה של קפריסין עם יוון) ב-1950, שברוב מוחץ של היוונים-קפריסאים רצו איחוד כזה, ושלגביו הם ביקשו מישראל לגבש עמדה. הפרק השלישי דן בעמדה הישראלית ביחס למאמצים היווניים לדון בסוגיה הקפריסאית באומות המאוחדות. הקריאות היווניות-קפריסאיות לעצמאות מבריטניה והחשש של טורקיה מפני איחוד של קפריסין עם יוון (חשש שהיה קיים גם לאור הימצאותו של מיעוט טורקי-קפריסאי באי, כחמישית מאוכלוסיית האי באותה תקופה) הובילו למגעים ישירים בעניין הסוגיה הקפריסאית בין יוון, טורקיה, בריטניה, נציג היוונים-קפריסאים ונציג הטורקים-קפריסאים. מגעים אלה הבשילו ל"הסכמי לונדון-ציריך", שסללו את הדרך לעצמאות קפריסין. הפרק הרביעי עוסק באופן שבו, לאור המציאות המתהווה של עצמאות קפריסין, נעשו מאמצים ישראלים מול הקהילה היוונית-קפריסאית ומול הקהילה הטורקית-קפריסאית, במטרה להבטיח שקפריסין תכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל. הפרק החמישי עוסק בתקופת הביניים מחתימת הסכמי לונדון-ציריך ועד הכרזת העצמאות של קפריסין, ובתפיסות השונות לגבי האוריינטציה הבינלאומית שלה. הפרק השישי דן בתקופה מקבלת העצמאות של קפריסין ועד כינון היחסים הדיפלומטיים עם ישראל, וכן במאמצים של הרפובליקה הערבית המאוחדת ושל לבנון – שלא הצליחו בסופו של דבר – לחבל בכינון היחסים. הפרק השביעי הוא סיכום הספר.

העובדה שהיה סיוע של היוונים-קפריסאים ליהודים במחנות המעצר, ואף שיתוף פעולה שאפשר לנציגי המחנות לאמן בסתר עצירים במחנות כך שיהיו מוכנים להשתתף במאמץ המלחמתי כשיגיעו לארץ ישראל, תרמה ליחס בסיסי אוהד בדעת הקהל היהודית בארץ ישראל באשר לרצון של היוונים-קפריסאים בעצמאות מבריטניה.

הבחירה ב-1946 כנקודת הפתיחה של הספר אינה שגרתית, כיוון שבשנה זו ישראל וקפריסין לא היו עדיין מדינות עצמאיות, אך היא נוגעת לנקודה חשובה בספר – המשמעות שהייתה למחנות המעצר על האופן שבו התפתחה התפיסה ביישוב, ולאחר מכן במדינת ישראל, לגבי סוגיית קפריסין. העובדה שהיה סיוע של

איך נולדו היחסים עם האי השכן? גליה לינדנשטראוס

המכון למחקרי ביטחון לאומי – אוניברסיטת תל אביב

שם הספר: **Israel and the Cyprus Question: Foreign Policy, Diplomacy, and International Relations 1946-1960**

מאת: Gabriel Haritos

הוצאה: Bloomsbury

שנה: 2023

מס' עמודים: 321

ספרו של גבריאל חריטוס, כיום מרצה אורח באוניברסיטת פנתיאון באתונה, חוקר במכון המחקר היווני ELIAMEP ואיש תקשורת, דן בנושא ישראל והסוגיה הקפריסאית בשנים 1946-1960 – שהיו השנים המעצבות לפני קבלת העצמאות של קפריסין ובתקופה שמיד לאחר הקמת הרפובליקה של קפריסין. הספר רחב היריעה מבוסס על עבודת הדוקטור של חריטוס באוניברסיטת מקדוניה בסלוניקי, אשר יצאה לאור כספר ביוונית ב-2018, שזכה כבר למהדורה שנייה. הספר מבוסס בהרחבה על מסמכים דיפלומטיים, רובם מגנזך המדינה, שחלקם נחשפו לראשונה בעקבות העניין של הכותב בהם.

הספר בנוי בצורה כרונולוגית בעיקרה. הפרק הראשון דן בגורמים שעיצבו את מדיניות החוץ הישראלית בראשית דרכה, וכיצד התגבשה התפיסה הפרו-מערבית שהובילה בהמשך לכך שישראל חששה מעזיבת בריטניה

תופסת את היחסים עם קפריסין כחלק ממארג היחסים שלה במזרח התיכון. זאת אף שמבחינת קפריסין ויוון, ההסתכלות על מזרח הים התיכון בולטת יותר במערכת השיקולים מול ישראל.

התחממות היחסים המשמעותית בין ישראל וקפריסין ובין ישראל ויוון מאז 2010 נובעת מהמשבר ביחסי ישראל-טורקיה (ובכך דומה לדפוסים המתוארים בספרו של חריטוס), אך גם מגילוי הגז במזרח הים התיכון ומהצורך בשיתופי פעולה בהקשר זה, וכן מהיותה של קפריסין חברה באיחוד האירופי מאז 2004 והצורך של ישראל במדינות ידידותיות לה בתוך האיחוד. לא מפתיע לכן, שלאור ההתקרבות בין ישראל לבין קפריסין ויוון יש עניין בשנים הראשונות והמעצבות של היחסים, והדבר יכול להסביר מדוע יצא הספר של חריטוס ביוני בשתי מהדורות עד כה. סוגיית קפריסין והמחלוקת העמוקה בין הצד היווני והצד הטורקי עודנה קיימת, ולכן ישראל ממשיכה להידרש לנושא לאורך השנים. עקב כישלון המאמצים עד היום לאיחוד מחדש של האי לאחר החלוקה בפועל ב-1974, בעקבות הכיבוש הטורקי של כ-40 אחוזים משטח האי, טורקיה דורשת בפומבי מאז 2020 את חלוקת האי לשתי מדינות באופן רשמי. קרוב לוודאי שהחשש היווני-קפריסאי מכך שחלוקה כזו תיצור "מדינת בובה" טורקית יזכה כיום לאוזניים קשובות מבעבר בירושלים, לנוכח התגברות המתחים ביחסי ישראל-טורקיה.

בדומה לספרי היסטוריה דיפלומטית אחרים, הספר גדוש פרטים ושמות שלעיתים גם מבלבלים. היה מועיל להוסיף טבלאות, בפרט בעניין הצבעות האו"ם השונות בסוגיה הקפריסאית, כדי להקל על הקוראים. עם זאת האופן המובנה יחסית של הספר, ובייחוד של הסיכום, תורמים להבנת הנקודות המרכזיות שחריטוס מנסה להדגיש. ניכרת גם היכולת של חריטוס להיכנס לראש של מקבלי ההחלטות הישראלים של אותה תקופה, ולהציג נאמנה את נקודת ההשקפה הישראלית. הספר מהווה תרומה לא רק להבנת התקופה המעצבת ביחסי ישראל-קפריסין אלא גם להבנת מערכות יחסים בילטרליות נוספות, כגון ישראל-בריטניה, ישראל-טורקיה וישראל-יוון. משום כך הוא תוספת חשובה לארון הספרים בנושא מדיניות החוץ הישראלית בעשורים הראשונים לקיומה של המדינה.

היוונים-קפריסאים ליהודים במחנות המעצר, ואף שיתוף פעולה שאפשר לנציגי המחתרות לאמן בסתר עצירים במחנות כך שיהיו מוכנים להשתתף במאמץ המלחמתי כשיגיעו לארץ ישראל, תרמה ליחס בסיסי אוהד בדעת הקהל היהודית בארץ ישראל באשר לרצון של היוונים-הקפריסאים בעצמאות מבריטניה. הייתה גם הזדהות עם היוונים-הקפריסאים לאור המאבק הדומה של היהודים להביא לסיום המנדט הבריטי (עמ' 28). עם זאת, ככל שהשנים עברו, העמדה הישראלית הרשמית נעשתה אוהדת פחות לעמדת היוונים-קפריסאים, בשל החשש מהמשמעויות של עזיבת בריטניה את האי ובייחוד אם קפריסין תאמץ קו פרו-ערבי, לנוכח היחס הקר של יוון לישראל, ובמקביל התחממות היחסים עם טורקיה. למשל, החשש שקפריסין תיפול למעשה תחת ההשפעה של נשיא מצרים גמאל עבד אל נאצר היה לא מבוטל, בפרט לאחר האיחוד בין מצרים וסוריה והקמת הרפובליקה הערבית המאוחדת ב-1958 (עמ' 152). עם זאת השינויים אינם לגמרי לינאריים, וכפי שמראים המסמכים שאותם חשף חריטוס, היו התלבטויות רבות שהובילו לדפוס הצבעה משתנים של ישראל באומות המאוחדות באשר לסוגיה הקפריסאית. מבחינה זו, נקודת המבט של הספר על התקופה המעצבת של יחסי החוץ של ישראל וקפריסין מעוררת מחשבה, כי ההתלבטויות של אותה תקופה מעלות תהיות על מה היה קורה אילו נבחר בשתי המדינות דפוס הזדהות אחר בזירה הבינלאומית מזה שנבחר בסופו של דבר. במובנים רבים, רבות מהדילמות שבפניהן ניצבה ישראל אז בנוגע ליחסים עם קפריסין תקפות עד היום, גם אם ברמות משתנות. למשל, הקושי להתנתק מתפיסת משחק סכום אפס במזרח הים התיכון כאשר התקרבות לטורקיה ולטורקים-קפריסאים עשויה לפגוע ביחסים עם יוון והיוונים-קפריסאים, ולהיפך. גם ראיית חשיבותם של נמלי התעופה והים של קפריסין לקשרים העסקיים של ישראל ולגלי העלייה, שהובילה את ישראל, למרות הקשיים התקציביים באותה תקופה, לפתיחת קונסוליה בניקוסיה כבר ב-1950 (עמ' 33), עודנה קיימת במידה רבה (אם כי כיום התפיסה של קפריסין כסוג של עורף לישראל בעת חירום מפותחת בהרבה). בולטת גם חשיבותה האסטרטגית של קפריסין – אם בתקופת הניתוח של הספר, בהקשר של הלאמת תעלת סואץ, ואם כיום, בהקשר של המלחמה מאז שבעה באוקטובר 2023 והקואליציה הבינלאומית נגד פעילות החות'ים הפוגעת בחופש השיט בים האדום. מצד אחד חשיבות זו מושכת שחקנים מערביים אל האי, אך היא גם זו שמעודדת שחקנים שאינם בהכרח ידידותיים לישראל להתערב בנעשה באי. ישראל תפסה, וכנראה עודנה

ד"ר גליה לינדנשטראוס היא חוקרת בכירה במכון למחקרי ביטחון לאומי ועורכת שותפה של כתב העת של המכון **עדכן אסטרטגי**. בין תחומי העניין שלה: מדיניות החוץ הטורקית, מזרח הים התיכון, הסוגיה הכורדית ויחסי אזרבייג'ן-ישראל.

gallia@inss.org.il